

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linn Farken Ericsson

Hjälpa eller stjälpa?

En kritisk diskursanalys av hedersförtryck utifrån ett orientalistiskt
perspektiv med fokus på straffrättsliga principer

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: HT24

Innehåll

Sammanfattning	3
Summary	4
Förkortningar	5
1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	8
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Disposition	9
1.5 Metod	9
1.5.1 Diskursteori	9
1.5.2 Resonemang kring den valda metoden	11
1.5.3 Etik	12
1.6 Material	13
2. Teori & Forskningsläge	14
2.1 Orientalism	14
1.2 Forskningsläge	17
3. Hedersrelaterat våld och förtryck	18
4. Lagstiftningen; hedersrelaterat våld och förtryck	20
4.1 Straffrättsliga principer	20
4.2 Lagstiftningen bakom hedersförtryck	23
5. Analys och diskussion	25
6. Käll- och litteraturförteckning	31

Sammanfattning

Enligt Elholm bör signallagstiftning vara ett komplement till välfungerande och genomtänkt lagstiftning. Elholm beskriver att med signallagstiftning följer utsatthet för grupper av minoritet i samhället. Samtidigt har den nya lagstiftningen kring hedersförtryck beskrivits av remisserna som symbolpolitik. Utredningen framhöll vikten av samhällets avståndstagande mot hedersrelaterade kränkningar och uppskattades få en positiv normbildande effekt. Med hänvisning till de ovanstående reflektionerna råder det osäkerhet kring lagens möjliga utfall och konsekvenser för samhället.

Uppsatsen undersöker hur den svenska lagstiftningen kring hedersförtryck är formulerad, med fokus på straffrättsliga principer utifrån ett orientalistiskt perspektiv. Genom en kritisk diskursanalys utvärderas lagens syfte och om den uppfyller kraven på rättssäkerhet utifrån straffrättsliga principer. Vidare granskar uppsatsen statens offentliga utredning för att identifiera eventuella orientalistiska undertoner eller stereotyper kring heder och kultur. Uppsatsen analyserar hur lagstiftningen, trots sina intentioner att bekämpa ett reellt problem, undermedvetet kan förstärka orientalistiska tankar och ge en bild av "den andre" som gärningsperson och offer för hedersförtryck.

Utredningens diskurs riskerar att skapa en stereotypisk och homogen bild av hedersförtryck. Uppsatsen klargör i analysen att detta kan få verkningar på rättssäkerheten. Uppsatsen lyfter fram hur begreppet heder tenderar att kopplas till kultur och att andra faktorer som klass, kön, och socioekonomiska förhållanden förbises. Den enformiga framställningen av hedersförtryck kan leda till att offer för hedersförtryck inte söker hjälp på grund av rädsla för att bli misstrodda eller stereotypiserade. Kategoriseringen av hedersvåld som något främmande kan även leda till att offer förbises.

Summary

According to Elholm messaging bills are hopeless legislation and should therefore only be used as a complement to well-functioning and carefully considered laws. Elholm notes that messaging bills can expose vulnerable groups, particularly minorities, in society. At the same time the new law on honour-based crime has been described as a messaging bill. The investigation highlighted the importance of society distancing itself from honor oppression and emphasized its potential to foster positive social norms. However, based on the reflections mentioned above, there remains uncertainty about the potential outcomes and consequences of the law.

This thesis explores how Swedish legislation on honor oppression is formulated, with a focus on criminal law principled with an Orientalist perspective. Through a critical discourse analysis, the purpose of the law is evaluated, as well as assessing its compliance with the principles of criminal law. The analysis suggests that, despite the laws aim to address a genuine concern, it may unintentionally reinforce Orientalist notions.

The investigation risks creating a stereotypical and homogeneous image of honor violence. The thesis argues that this could affect the rule of law. The analysis showcases how the concept of honor is often associated with culture, while other factors such as class, gender and socioeconomic status are frequently overlooked. The one-dimensional portrayal of honor based oppression may prevent victims from reaching out for support due to fear of being distrusted or stereotyped. Categorizing honor violence as something foreign can also lead to marginalization of victims.

Förkortningar

bl.a. - bland annat

ff. - följande sidor

Ibid - Ibidem "På samma ställe"

kap. - Kapitel

Prop. - proposition

s. - sida

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Våld i nära relationer kan drabba alla människor, oavsett kön, ålder eller bakgrund. Dock är risken för att bli utsatt för våld ojämnt fördelad mellan könen och våldet som kvinnor utsätts för är ofta grövre samt mer systematiskt och långvarigt. Enligt Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) har var femte kvinna och var tjugonde man någon gång i livet blivit utsatt för sexuellt våld.¹ I linje med ovan presenterade Sveriges regering en tio-årig strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.² Följaktligen infördes lagen (2022:383) om hedersförtryck, som kriminaliserar gärningar med hedersmotiv som syftar till att bevara eller återupprätta en familjs heder.³

Lagförslaget, även om det syftade till att bekämpa ett reellt och seriöst problem, möttes av mothugg och farhågor från flera remissinstanser. Svea hovrätt och Helsingborgs tingsrätt hade farhågor angående bevisvärigheten gällande gärningspersonens hedersmotiv. Instanserna framhöll att varje enskild handling skulle behöva bevisas ha utförts med hedersmotiv och yttrade tvivel ifall åklagaren skulle kunna lyckas lägga fram tillräcklig bevisning för en fällande dom. Vidare förkastades förslaget med hänvisning till att den brottslighet som träffades av den nya kriminaliseringen redan kunde bedömas utifrån existerande lagstiftning.⁴ Hur begreppet heder skulle kunna tolkas entydigt var också oroväckande enligt lagrådet som var tveksamma angående användandet av terminologin då heder inte har en entydig innebörd.⁵ Slutligen uttryckte Svea hovrätt oro ifall lagförslaget kunde tolkas på något annat sätt än som *symbollagstiftning* med hänvisning till att inte tillräckligt mycket tid förflutit för att kunna se effekterna av straffskärpningsgrunden som infördes 2020 för brott med hedersmotiv.⁶

¹ Nationellt centrum för kvinnofrid (2014)

² Skr. 2016/17:10

³ 4 kap 4 e § Brottsbalken

⁴ Svea Hovrätts remissyttrande, Dnr Ju2020/03640 (2021) s. 2

Helsingborgs tingsrätts remissyttrande, Dnr Ju2020/03640 (2021) s. 2

⁵ Prop. 2021/22:138, s. 59

⁶ Ibid. s.2-3

Begreppet “heder” har tidigare tolkats utifrån ett kulturalistiskt synsätt i det sociala rummet och i rättsliga sammanhang. Gunnarsson & Lindström framhåller i “Heder som argument (2017)” att begreppet “heder” inom socialnämnd och domstolar tenderar att kopplas till kultur utan att andra faktorer beaktas.⁷ Eliassi förklarar att ett kulturalistiskt förhållningssätt gällande “heder” kan leda till en stereotypisk och snäv bild av hedersförtryck. Konsekvensenligt med ovan kan därför våld i familjer förbises då en kollektiv förutfattad uppfattning finns angående hur hedersvåld yttrar sig⁸ Detta väcker frågan om den lagstiftande har influerats av orientalistiska tankar hur hedersförtryck ter sig. Inom kritisk diskursanalys är grundtanken att språk som diskurs både är en form av handling men det ses även som ett uttryck av materiella och sociala strukturer.⁹ Det är därför vidare av vikt att analysera ifall den svenska lagstiftning, trots sina intentioner att bekämpa ett reellt och seriöst problem, undermedvetet befäst orientalistiska tankar och en syn av “den andre” som gärningsperson för hedersförtryck. Genom en kritisk diskursanalys ska därför lagens utformning och ifall den uppfyller kraven på rättssäkerhet enligt straffrättsliga principer utifrån ett orientalistiskt perspektiv utvärderas.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att genom en kritisk diskursanalys undersöka hur den svenska lagstiftningen bakom kriminaliseringen hedersförtryck (2022:383) formulerats med särskilt fokus på straffrättsliga principer utifrån ett orientalistiskt perspektiv. Detta innefattar en granskning av utredningen för att identifiera eventuella orientalistiska undertoner eller stereotyper om heder och kultur.

- Vilka uttryck kan utläsas ur lagstiftningen utifrån en kritisk diskursanalys och vad har de för påverkan utifrån ett orientalistiskt perspektiv med fokus på straffrättsliga principer?

⁷ Gunnarsson & Lindström, (2017), 25-26

⁸ Eliassi (2013)

⁹ Dahl & Eilard (2021) s. 69

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen fokuserar på syftet med bestämmelsen om hedersförtryck ur ett orientalistiskt perspektiv, utifrån kritisk diskursteori, med fokus på straffrättsliga principer. Uppsatsen kommer därför inte att fördjupa sig i lagtekniska aspekter. Utan uppmärksamheten riktas på lagstiftarens uppfattning om hedersförtryck och diskussionen kring hedersrelaterat förtryck. Även om lagtekniska frågor kan påverka rättssäkerheten, är detta en separat debatt som skiljer sig från uppsatsens syfte. Uppsatsens fokus och analys vilar på lagstiftarens ordval och val av innehåll som kan tolkas utifrån ett orientalistiskt perspektiv med hjälp av en kritisk diskursanalys.

På grund av begränsningen till 7 000 ord kommer uppsatsen inte att inkludera en balanserad diskussion om vad som talar för och emot dessa tolkningar. Därför är därför viktigt att poängtera att uppsatsen ger en ensidig analys som kan framstå som att det finns många orientalistiska inslag hos lagstiftaren, men detta speglar inte nödvändigtvis en helhetsbild.

1.4 Disposition

Uppsatsen är indelad i fem huvudkapitel.

Det *första* kapitlet ger läsaren en förståelse till varför lagstiftningen bör undersökas samt en djupare förståelse för metoden och kontexten för vilken uppsatsen ska analyseras

Det *andra* kapitlet fördjupar läsaren i orientalismens perspektiv. Vidare förklaras hur forskningsläget ser ut och hur uppsatsen kan bidra till djupare förståelse inom området.

Det *tredje* kapitlet rymmer en kort översikt över hur hedersrelaterat förtryck ser ut och hur det skiljer sig från annat våld, dels mäns våld mot kvinnor men också våld i nära relationer.

Det *fjärde* kapitlet ger en bakgrund till straffrättsliga principer samt jämför den nya kriminaliseringen mot tidigare lagstiftning.

I det *femte* kapitlet är det *äntligen* analysen. Vidare ska resultatet från den kritiska diskursanalysen ur ett orientalistiskt perspektiv analyseras mer ingående med hjälp av straffrättsliga principer. För att ge läsaren ett tydligare flyt i läsningen har en kombinerad avhandling tillsammans med analys och diskussion valts.

1.5 Metod

1.5.1 Diskursteori

Kritisk diskursanalys är ett samlingsnamn för olika tillvägagångssätt som kan användas som för att lyfta fram språkets konstituerande och performativa inverkan.¹⁰ Foucault är en av de tidigaste influenserna till diskursanalys. Foucault ansåg att genom analys av bl.a. språk, diskurser och handlingar kunde man förstå våra tankar. Språket är ett uttryck för underliggande strukturer och maktförhållanden. Enligt Foucault är sanningen en diskursiv konstruktion som aldrig är en exakt avspegling av verkligheten utan konstruktionen bestäms av makthavare gentemot de som är underkastade denna makt.¹¹

En diskursanalys ska ske utan att fastställa vad som är rätt eller fel. Men en *kritisk* diskursanalys uppgift är att analysera och belysa makthierarkier för att bidra till förändring. En kritisk diskursanalys är således inte neutral utan kommer att identifiera ideologiska effekter för att uppnå förändring.¹²

Det som diskursanalytiker har gemensamt är att de ser språket som producent av handlingar. Språket är således inte objektivt eller utan performativt. Verkligheten blir således beroende av vår kunskap likaså kategorisering och kan därför aldrig ses som exakt utan är till viss mån partisk och temporär.¹³ Genom språkets performativa verkan skapar därför diskurser subjektiva världsbilder, sociala kategorier och makthierarkier som reproduceras genom användning.¹⁴

¹⁰ Dahl & Eilard (2021) s. 24-27

¹¹ Ibid, s.19

¹² Winther Jørgensen & Phillips, (1999) s.66-70

¹³ Dahl & Eilard, (2021) s. 24-27 & s. 12-19

¹⁴ Winther Jørgensen & Phillips, (1999) s.70

Enligt Laclau och Mouffe interpelleras subjekt genom diskurser till bestämda positioner som förknippas med förväntningar kring hens agerande. Vidare anser Laclau och Mouffe att relationer är dynamiska med komplex struktur men att subjekt genom sociala diskurser kan interpelleras till förutbestämda roller. Genom dessa diskurser förminskas människans identitet till vissa betonade attribut medan andra attribut förbises.¹⁵

Stuart Hall (1991) beskrev denna process genom ett exempel från Storbritannien. Efter andra världskriget började en grupp benämnas som "svarta". Genom en känsla av grupptillhörighet och alienation började även den påtalade gruppen att referera sig som "svarta". Hall betonade att genom att referera till gruppen som "svarta" belystes vissa egenskaper medan andra viktiga karaktärsdrag som särskilde gruppledmedlemmarna åsidosattes. Hall belyste att många av de "svarta" kvinnorna på många sätt kunde besitta överlappande egenskaper med de "vita" kvinnorna. I diskursiva differentieringar av grupper skapas således "vi" och "de andra". Genom kategorisering ignorerar man följaktligen gemensamma attribut till "de andra" men förbiser även avvikelser inom den egna gruppen.¹⁶

Laclau har vidare beskrivit begreppet *Antagonism* - som i diskursteori betyder *konflikt*. Inom ett samhälle finns flera olika diskurser och ingen är en direkt sanning. En grupp eller individ kan därför omfattas av flera olika identiteter. Vid antagonism uppstår en konkurrens mellan två identiteter och en hegemonisk intervention behöver tas vid. Det är när andra faktiska existerande möjligheter utesluts. Vid en slutförd hegemonisk intervention har antingen en diskurs upplösts eller etablerats där det tidigare fanns en konflikt.¹⁷

Sociala diskurser har en lingvistisk-diskursiv karaktär där subjekt upprätthåller och konstituerar sociala värderingar genom skrift. Språket har på så sätt en performativ verkan. Genom kritisk diskursanalys är syftet att upptäcka underliggande strukturer och maktförhållanden som språkbruket upprätthåller.¹⁸

¹⁵ Ibid, s.51

¹⁶ Winther Jørgensen & Phillips (1999) s.51-52

¹⁷ Ibid, s. 57-58

¹⁸ Ibid, s. 67

Diskurs är både *konstituerad* och har en *konstituerande verkan*. Enligt Laclau och Mouffe, som tillhör den post-kulturalistiska perspektivet, är sociala diskurser endast konstituerande. Men enligt Austin (1962) och Fairclough (1992) speglar den kritiska diskursanalysen även den historiska kontexten och står i ett dialektiskt, dynamiskt och samverkande förhållande till sociala aspekter.¹⁹

1.5.2 Resonemang kring den valda metoden

Den givna teoretiska metoden är som ovan beskrivit en kritisk diskursanalys. Vidare ska en kritisk diskursanalys analyseras genom en lingvistisk textanalys utifrån det sociala sammanhanget. För att behandla materialet och kritisk granska detta kommer en metod inspirerad av Fairclough av Winther Jorgensen och Philips att användas. De verktyg som Winther Jorgensen och Philips ger är *transitivitet* och *modalitet*.²⁰

Transitivitet handlar om förhållandet mellan olika subjekt och verb. Detta verktyg kommer att analysera ifall det finns uttryck som framställer olika aktörer som passiva eller handlande. Inom en orientalistisk kontext kan detta exempelvis framställas genom att västvärlden framställs som rationell och handlingskraftig och den andre framstår som passiv i behov av hjälp.

Modalitet handlar om hur talaren uttrycker sin sanning, med säkerhet eller möjlighet till annan åsikt. En hög modalitet uttrycker säkerhet och auktoritet. Man kan även använda objektiv eller subjektiv modalitet. Ett exempel på subjektiv modalitet är “vi anser att det är på grund av kulturella uttryck” medan ett exempel på objektiv modalitet är således “det är på grund av kultur”.

Under processens gång har även AI-verktyg, ChatGPT samt Notebooklm, använts. Dels för inspiration till relevant frågeställning men även för förståelse, navigation och upprätta struktur av inhämtat material. AI-verktyg har dessutom använts för språkförbättring och översättning av relevant material.

¹⁹ Winther Jørgensen & Phillips (1999) s.68

²⁰ Winther Jørgensen, & Phillips, (1999) s. 87-92

1.5.3 Etik

Uppsatsen tacklar ett reellt och seriöst problem inom svensk lagstiftning och samhället. Uppsatsen kommer någonstans kritisera lagstiftning som kan vara av värde för skyddsintresset, nämligen hedersförtryckta offer. Det är därför av vikt att inte övergeneralisera resultat som kan upptäckas under uppsatsens gång. Jag har använt mig av guidning från kapitlet “Research Ethics and integrity in Socio-legal studies and legal research” av Mark Israel från “Research methods for law”.²¹ Vidare har jag övervägt mina individuella tyckanden, ärlighet och konsekvenser av möjliga ställningstaganden i uppsatsen. Jag har således följt en modell inspirerad av Mark Israel;

1. Identifiera möjliga etiska dilemman - vem kommer bli påverkad och varför?
2. Identifiera möjliga utvägar - behöver materialet användas? Kan jag omformulera?
3. Överväga konsekvenserna - vem kommer att gynnas av uppsatsen? Vem kommer skadas?
4. Analysera moraliska principer - rättvisa, individuella tyckanden, självständigt arbete.
5. Agera med gott omdöme
6. Evaluera slutresultatet

1.6 Material

För att klargöra definitionen för hedersförtryck har dels litteratur samt rapporter med fokus på socialt arbete använts. Detta för att placera den juridiska och teoretiska grunden i en social och verklighetsbaserad kontext enligt en metod inspirerad av Fairclough. Litteraturen “Hedersrelaterat våld och förtryck - professionellas uppdrag och utmaningar” av Ouis och Högdin har lagt grunden för avsnittet “Hedersrelaterat våld och förtryck”(2024). Vidare har även forskning angående socialt arbete använts - “Complexities facing social work: Honor-based violence as lived reality and stereotype”(2024) av Baianstovu och Strid.

För att fastställa metod och diskursteori har “Diskursanalys som teori och metod”(1999) av Winther Jörgensen och Philips används tillsammans med “Diskursanalys med utbildningsvetenskapliga perspektiv” av Eilard och Dahl.

²¹ McConville & Chui (2017), kap 7.

För att sätta uppsatsen i en juridisk kontext har uppsatsen haft avstamp i straffrättsliga principer. Dessa har undersökts med hjälp av doktrinen. De mest framstående verken som legat till grund för uppsatsen är “straffrättens påföljdslära”(2022) av Jareborg och Zila, “Vad bör straffas?” (2013) av Heidenborg och “Rimer signal på kriminal?” av Elholm i "Festskrift till Per Ole Träskman". Doktrinen erbjuder en djupare förståelse av lagar och principer då den är producerad och erkänd av experter inom området. Genom användningen av straffvetenskapliga teorier kan uppsatsen även sättas i ett bredare sammanhang och ge en djupare inblick i konsekvenserna av lagstiftningen. Författarna till doktrinen uttrycker kritik kring lagstiftningsprocesser och kan därför ge en mångsidig och kritiskt komplement till diskursanalysen.

Det relevanta materialet för att analysera diskursen kring lagstiftningen om hedersförtryck utgår från förarbeten, mer bestämt betänkandet (SOU 2020:57) av hedersbrottsutredningen. Även om utredningar inte uppnår samma status som traditionella rättskällor redogör de för vilken grund lagstiftaren valt att stödja sig på.

Det teoretiska materialet har grundats till stora delar på artiklar av Eliassi samt Volpp som är framträdande inom det berörda området.

2. Teori & Forskningsläge

2.1 Orientalism

Diskurs har en avgörande betydelse i att konstruera verkligheten för överordnade och marginaliserade grupper. Eftersom de dominanta grupperna har större tillgång till diskurs och större utrymme att uttrycka sina åsikter, tenderar deras världsbild att bli normerande. Deras uppfattning och världsbild tenderar därför att ses som paradigm. Genom framställning av den marginaliserade gruppen som "de andra" bidrar den överordnade gruppens uppfattning och ramverk till ett uteslutande av den marginaliserade gruppen och förstärker ytterligare skillnader och fördelaktiga positioner för den överordnade gruppen. Att dela upp samhället i 'vi' och 'de' är en polariserad process där den hegemoniska gruppen skapar och rättfärdigar ojämlika maktrelationer och skapar ett socialt avstånd i samhället. Denna världsuppfattning tenderar att förneka socioekonomisk exploration och kulturellt förtryck och istället ses dessa problem istället som ett uttryck för deras underlägsenhet, där "de andra" anses som ansvariga för både sina och samhällets problem.²²

Richard King förklarar i *Orientalism and Religion: Postcolonial Theory, India and "The Mystic East"* att mysticism ses som en antites till rationalitet och används för att rättfärdiga en exkludering av religioner och traditioner från västvärldens uppfattning om rationalitet och modernitet. Vidare framställs västvärlden som föredöme för "ren rationalitet" i dikotomi till Orienten som ses som modell för det mystiska och andliga och därför inte kan uppnå samma norm av dogm, sanning och riktighet. En polariserad tvådelning tenderar att framställa västvärlden som hegemon och marginaliserar occidenten till mindre utvecklad samt rättfärdigar västvärldens maktstrukturer och syn på världen för att skapa en missvisande och förenklad bild av "de andras" religiösa och filosofiska traditioner.²³

Genom att beskriva den underordnade gruppen som "de andra" objektifierar och dekontextualiserar hegemonen "de andra" till något avlägset och annorlunda och gör det lättare för den dominanta gruppen att upprätthålla sin maktposition. Genom att objektifiera en

²² Eliassi (2015) s. 556

²³ King, (1999), s. 28, 35-37

marginaliserad grupp ses “de andra” som stereotypisk, stigmatiserad eller som mindre värda individer utan egna erfarenheter för att dehumanisera. Medan vid dekontextualisering konstruerar hegemonen en deterministisk syn av den marginaliserade gruppen med inneboende egenskaper och tar bort socioekonomiska och kulturella aspekter. Dominerande grupper tenderar att universalisera sina egna specifika kulturer som normen och definiera sin kultur som den mest rationella. Effekten blir att hegemonen ses som den normerande utgångspunkten för att bedöma och värdera människors kulturella skillnader. De som inte följer dessa normer ses ofta som avvikande och sekundär till hegemonen.²⁴

Icke- europeiska och muslimska invandrare framställs ofta som “den andre” när deras identiteter och kulturer framställs på ett felaktigt och problematiserande sätt och framställs som ett hot mot den överordnades föreställning av social sammanhållning, liberala demokrati och jämställdhet. Den dominerande gruppens idé av samhället framställs som normen och paradigmet. Invandrare förväntas genomgå en process där de ska överge eller förändra sin regressiva och traditionella kultur och identitet för att följa den dominerade gruppens syn på modernitet och jämställdhet för att passa in i hegemonens problemfria samhälle. Diskursen om integration och flyktingpolitiken är också påtagligt förknippad till frågan om jämställdhet och maktstrukturer angående kön. En av byggstenarna i integrationspolitiken är föreställningen att kvinnor är “beslöjade” under tvång och att invandrare importerat en snedvriden syn på kvinnor och snedvridna maktförhållanden. För att det dominerande samhället ska kunna upprätthålla sin harmoni anses “de andra” behöva överge sina traditioner för att kunna anpassa sig till rådande normer.²⁵

Narrativet är starkt kopplat till orientalistiska tankar om att “tredje världens kvinnor”²⁶ är i behov av räddning från att bli “beslöjade” och förtryckta under religionen.²⁷ Detta narrativ är en av grundstenarna i orientalism och *mission civilisatrice*. Britterna antog under koloniseringen att den inhemska befolkningen var deterministisk och förlorade i sin egen kultur. Medan fransmännen trodde att man kunde utveckla och förbättra befolkningen genom franska värderingar. Det var mission civilisatrices ansvar att upplysa den underställda gruppen.²⁸ Utan

²⁴ Eliassi, (2015) s. 557

²⁵Eliassi, (2013), s.34

²⁶ Said, (1995)

²⁷ Eliassi (2015) s. 557

²⁸Said (1995), s. 18

den europeiska närvaron skulle urbefolkningen bli underutvecklad med brist på mänsklig karaktär.²⁹ Volpp framhäver att genom historien har kvinnors levnadsförhållanden fungerat som en tumstock för att bedöma civilisatoriska framsteg och rättfärdiga degraderande och kolonialisering från västvärlden. Feministiska argument var framträdande från Storbritannien under civiliseringsuppdrag för att skydda “tredje världens kvinnor” från underkastelse och tyranni från männen på Orienten. Man bortsåg däremot från sexismen och förtrycket som var närvarande inom kolonistörerna egna normer, traditioner och samhällen. Volpp betonar därför att feministiska argument används selektivt för att rättfärdiga kolonialismen.³⁰

Volpp (2000) diskuterar hur nationella identiteter ofta skapas kring kvinnors kroppar och att dessa ses som bärare av nationell kultur och tradition. Volpp studerade bortgifte av unga kvinnor och i de fall där unga invandrarkvinnor gifts bort, uppfattas deras bortgifte som ett resultat av deras kultur. Medan bortgifte för “vita” flickor betraktades som avvikande och onormalt beteende med fokus på individuella aktörers bristande omdöme men det beskrevs inte som en del av kulturen utan som en isolerad händelse. I kontrast till detta betraktades äktenskap med koppling till invandrabakgrund som en manifestation av kulturen och som ett hot mot hegemonens värderingar. Den selektiva synen som Volpp påvisar hur samhället tillskriver “de andras” kultur som något statiskt och oskiljaktigt från gruppen. Medan handlingar från medlemmar av hegemonens kultur ses som dynamiska och individuella. Volpp belyser att resultatet av en selektiv syn på kultur blir att man tillskriver oönskade attribut på “de andra” missar maktstrukturer som kan finnas i båda kulturerna, även i den dominerande gruppens “ideal samhälle”. Fortsatt tenderar effekten av att tilldela ett deterministiskt och essentialt handlande som effekten av en viss kultur att man bortser från andra vitala aspekter som fattigdom, social isolering, kön och religion. Ett sådant narrativ som beskriver kulturen som deterministiskt, bakåtsträvande och som polär till den dominerande gruppens värderingar riskerar att förhöja skillnaderna i samhället.³¹ Relationen mellan hedersrelaterat våld och Islam framställs ofta som självklar i det sociala rummet och inom mediediskurs. Eliassi betonade att det har lett till ett konsensus om hur hedersvåld utövas och förövarens tillhörighet.³²

²⁹ Ibid, s. 236

³⁰ Volpp, (2000) s.110-111

³¹ Ibid. s.113-114

³² Eliassi, (2013), s.37

1.2 Forskningsläge

Området är till viss del utforskat och det finns därför svårigheter att finna material men även stora möjligheter att bidra med egen prägel på området. På området finns det flera artiklar av Barzoo Eliassi som belyser hur socialarbetare och media väljer att problematisera “de andra”.

Vidare finns examensarbetet “Heder som som argument” (2017). Gunnarsson och Lindström belyste genom tio olika domar att socialtjänsten och domstolarna tenderade att ha ett kulturalistiskt förhållningssätt till våld som sammanföll vid heder. Uppsatsen drog slutsatsen att terminologin “heder” associeras till kultur och vidare bidrar till att stereotyper och makthierarkier förstärks. Som effekt, i linje med orientalistiska resonemang, isoleras problemet till en handling som endast involverar “andra”.³³

Det finns desto mer kunskap på området kring socialarbeters kontakt med hedersvåld. I artikeln “Complexities facing social work: Honor-based violence as lived reality and stereotype”(2024) av Rúna í Baianstovu och Sofia Strid undersöker författarna hur socialarbetare kan navigera hedersvåld utan att samtidigt bidra till en stereotypisk bild av invandrare. Studien baserades på 235 intervjuer med subjekt med antingen professionell eller personlig anknytning till hedersrelaterat våld. Artikeln uppmärksammade att hedersvåld ofta förknippades med invandrare, oavsett om det fanns belägg för tolkningen eller inte. Artikeln belyste att generaliseringarna och polariseringen begränsade socialarbetare att väga in andra aspekter såsom socioekonomiska förhållanden och kön vilket följaktligen hindrade offer från att söka hjälp på grund av rädslan av att bli misstrodda av samhället.³⁴

Tidigt i processen användes även två examensarbeten för att undersöka och reflektera vilka luckor som finns på gällande område. Dessa två examensarbete utvärderade kriminaliseringen angående hedersförtryck utifrån dels straffrättsliga principer och ett postkolonialt feministiskt perspektiv, men inte i kombination. De examensarbeten som användes var “Ett särskilt hedersbrott” (2021) av My Johansson samt “Is It Not Just Another Form of Violence Against Women?”(2024) av Nora Guricke. Min förhoppning är således att denna uppsats kan bidra med

³³ Gunnarsson & Lindström(2017), 25-26

³⁴ Baianstovu, Strid” (2024)

ett juridiskt perspektiv, baserat på straffrättsliga principer, inom en orientaliskt kontext till området.

3. Hedersrelaterat våld och förtryck

Allmänt betyder heder det som är gott eller korrekt enligt normen i det sociala rummet.. Men det som är bra och gott kan variera från olika sociala kontexter och sammanhang. När man talar om hedersförtryck är det traditionellt kyskhetsnormer och kollektivism som anses relatera till hedersvåld.³⁵

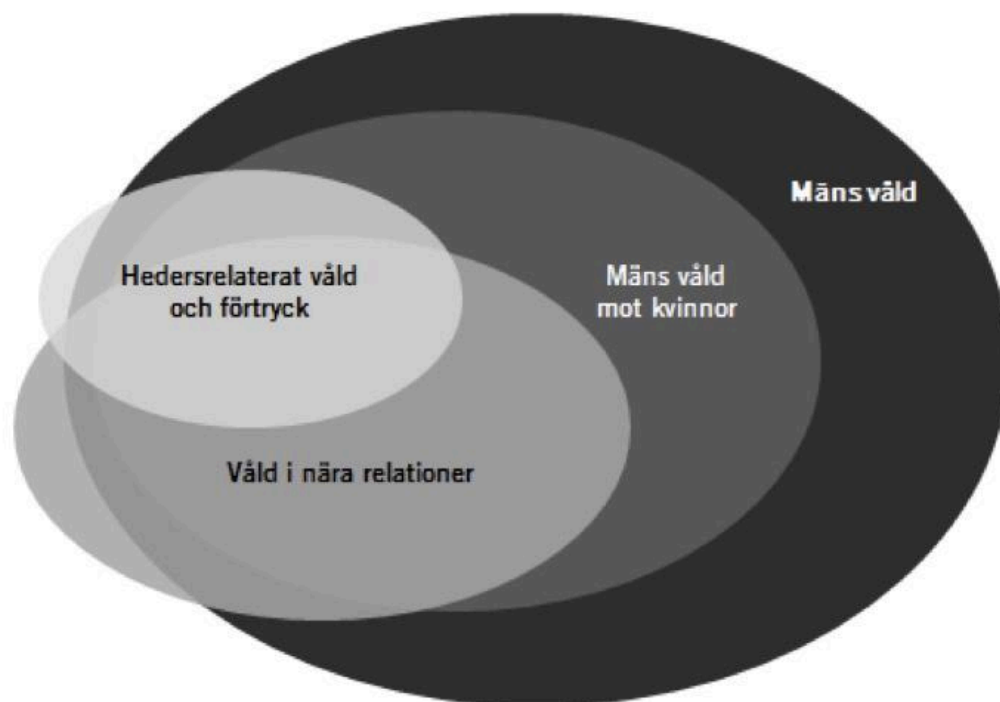
Våldet är ofta förankrat i patriarkala normer där kvinnors beteende är en direkt förmedling av familjens eller kollektivets heder. Att förlora heder i ett kollektivistiskt samhälle ses som en skam, inte bara för kvinnan, utan för hela kollektivet. För att återfå den förlorade hedern anses hedersförtryck som ett legitimerat agerande. Pierre Bourdieu definierade detta som symbolkapital. Kvinnor tillskrivs ofta ansvaret för att upprätthålla symbolkapitalet genom att följa patriarkala definierade normer om sexualitet och kyskhet.³⁶ Vidare förklarar Schlytter att kvinnor är bärare av mäns heder och därför upprätthålls patriarkala normer inte endast av män utan även av kvinnorna själva. Det ligger därför i det kollektiva intresset att kontrollera kvinnors sexualitet och är inte endast ett resultat av könsmaktsordningen och manlig dominans.³⁷ Begränsningarna som rör kvinnors handlande kan vara uttalade eller mer vardagliga former såsom klädval, socialt umgänge, livsval rörande utbildning, skola, jobb eller romantiska- och sexuella relationer.³⁸

³⁵ Högdin & Ouis , (2024) s. 11

³⁶ Ibid, s.12

³⁷ Ibid, s. 14-15

³⁸ Skr 2007/08:39 s.12

Modell som visar att hedersförtryck är en del av mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer men även faller utanför, från regeringens skrivelse från 2007³⁹

I de jämställdhetspolitiska målen ingår att “mäns våld mot kvinnor ska upphöra” vilket innefattar hedersvåldet. Våldet mellan vuxna i relationer är främst grundad på strukturell könsakt och föreställningar om patriarkatet. Som ovan nämnt har hedersrelaterat våld ett kollektivistiskt inslag, till skillnad från våld i nära relationer.⁴⁰

I rapporten “Kunskaps - och forskningsöversikt om hedersrelaterat våld och förtryck” (2010) belyses att islam ofta i mediediskurs pekats ut med anknytning till hedervåld. I motsats till samhällets uppfattning finns det enligt forskningen inte en absolut koppling mellan religiös hemvist och hedersvåld. Det var däremot omtvistat och oklart enligt rapporten om religion kunde ha en viss påverkan.⁴¹

³⁹ Skr. 2007/08:39

⁴⁰ Högdin & Ouis (2024) s. 18

⁴¹ Nationellt centrum för kvinnofrid, (2010)

4. Lagstiftningen; hedersrelaterat våld och förtryck

4.1 Straffrättsliga principer

Två av grundstenarna i straffsystemet är dess moralbildande mekanism och avskräckande effekt. Idag används medelbar avskräckning för att skapa medvetenhet hos samhället att överträdelse av kriminaliserade handlingar leder till straffpåföljd.⁴² Jareborg och Zila beskriver att kriminalisering har ett signalvärde om vad kollektivet anser vara ett accepterat eller förkastligt handlande. Genom kriminalisering påverkas människors socialiseringsprocess där de anpassar sig till samhällets gemensamma normer och värderingar. Genom vanebildning internaliseras handlingen till en del av människans egna världsbild.⁴³ Ett praktexempel på detta är att attityden kring barnaga och sexköp synes förändrats efter att respektive handlande kriminaliserats.⁴⁴

Heidenborg har beskrivit att grundstenarna i straffsystemet är effektivitet och trovärdighet. Effektivitet kan beskrivas som statens förmåga att använda kriminalisering för att förhindra och ingripa vid överträdelse. Samtidigt kan ett ingripande påverka trovärdigheten om makthavarna differentierar extensivt eller låter sina egna tyckanden styra definitionen gällande definitionen för oönskat beteende. För att upprätthålla och bevara trovärdigheten krävs en balans där kriminalisering styrs av samhällets normer och principer snarare än makthavarnas individuella värderingar.⁴⁵

Enligt Jareborg och Zila är det nästintill omöjligt att genom empirisk forskning fastställa allmänpreventiva effekter eller vilka faktorer som kan ha störst inverkan. Förändringar med allmänpreventiv karaktär har följaktligen endast svag effekt på samhällets agerande. Andra faktorer som skapar laglydnad är enligt Jareborg och Zila är informell social kontroll, individens bakgrund såsom socialgruppstillhörighet, upptäcktsrisk, inställning till statsmakten, familjeförhållanden, arbetsförhållanden, inkapacitering och kön.⁴⁶ Vidare väger det tungt vilka

⁴² se *omedelbar avskräckning* som anses vara förlegad i dagens straffrätt.

⁴³ Jareborg & Zila (2022) s. 76-77

⁴⁴ SOU 2020:57 s. 128

⁴⁵ Heidenborg (2013) s.301- 305

⁴⁶ Jareborg & Zila (2022) s. 79

tidigare rådande normer som existerat i samhället. Att skapa *nya* moraluppfattningar genom lagstiftning anses tämligen omöjligt och ineffektivt. Jareborg och Zila framför att även om lagstiftningen skulle vara i linje med rådande moraluppfattning är allmänpreventiva verkningar en långsiktig förändring.⁴⁷ Att kriminalisera en viss handling signalerar till samhället att en handling är förkastlig. Däremot beskriver Jareborg att lagstiftaren i vissa fall presenterar kriminalisering som brottspreventiv, men som i själva verket syftar till att framställa rättsväsendet som handlingskraftigt. Denna lagstiftning brukar benämnas som *symbollagstiftning* och är, enligt Jareborg, en reducering av rättssäkerheten och har en bristande effektivitet.⁴⁸

Enligt Elholm bör signallagstiftning vara ett komplement eller undantag till välfungerande och genomtänkt lagstiftning. Elholm framhåller att signalpolitik tenderar att lagstiftas hastigt och utan djupare analys som kan leda till oåterkalleliga och fundamentala konsekvenser. En konsekvens av signallagstiftning är att den enhetliga lagstiftningen luckras upp och straffvärdet höjs. Trovärdigheten inom signalpolitik bygger på att oönskade handlingar endast kan regleras genom repressiva åtgärder. Således uppfattas en mildare kriminalpolitik som oansvarig. Elholm framför att symbolpolitik tenderar att betona och framhäva marginaliserade grupper istället för de verkliga underliggande problemen som blir förbisedda. På detta sätt riskerar politiker att prioritera att ge intryck av att agera, snarare än att investera resurser i genomtänkt och effektiv lagstiftning.⁴⁹

Med straffsystemet kommer även negativa följder och kriminalisering ska ses som sista utvägen, också benämnt som *ultima ratio*. Vidare ska varje ingripande åtgärd stå i *proportion* till syftet. Sannolikheten för att uppnå effekt ska existera. Det kräver att kriminaliseringen anses ha en effektiv verkan.⁵⁰ Övertygelsen är att utan kriminalisering skulle negativa effekter från lagöverträdelser vara mer omfattande än utan ett straffsystem. Individens negativa konsekvenser av ett straffsystem avvägs därför mot antagandet av minskad brottslighet och skada för samhället.⁵¹

⁴⁷ Ibid, s. 81

⁴⁸ Jareborg (2001) s. 48 & 69

⁴⁹ Elholm (2011) s. 177-178.

⁵⁰ SOU 2020:57 s. 129

⁵¹ Ibid. s. 128

Som grundläggande kriterium för att uppfylla proportionsprincipen (*ultima ratio*) behöver intressekriteriet vara uppfyllt. Det ska anses uppenbart nödvändigt och befogat från lagstiftarens sida att vidta kriminalisering för att skydda skyddsintresset eller skyddsobjektet.⁵²

För att uppfylla rättssäkerheten måste det så kallade obestämdhetsförbudet råda. Obestämdhetsförbudet ingår som en del av den övergripande legalitetsprincipen. Förbudet utgörs av två kategorier; (1) förbudet mot obestämt språk och (2) förbudet mot oöverskådlig reglering.⁵³

Viss obestämdhet är nödvändig i straffbuden men frågan är hur mycket som är acceptabelt. Svårigheten ligger i att balansera så att för många gärningar inte faller utanför området och för att uppfylla *ultima ratio* att inte inkludera gärningar som inte anses vara skadliga. Utgångspunkten är därför att straffstadganden ska vara tillräckligt bestämda för att den enskilda ska kunna förutse om ett visst handlande eller underlåtenhet är straffbart. Obestämdhet kan enligt utredningen leda till att vid rättskipning en bestämmelse blir åsidosatt eller att den tolkas i ljuset av doktrinen eller annat informationsunderlag. Resultatet blir därför att alla fall inte kommer tolkas lika och det kommer bli större skillnader i tillämpningen. Effekten blir vidare att förutsebarheten blir snävare. Det är vidare känt att en domstol hellre ska "fria än fälla". Om en lagbestämmelse är oklar eller tvetydig ska därför grundprincipen att försiktighet ska råda för att minimera inverkan för den åtalade. Detta i sig är positivt för rättssäkerheten men kan påverka lagregleringens genomslag, effektivitet och i följden påverka samhällets syn på rättsstatens rättskapacitet och förtroende.⁵⁴

⁵² Lernestedt (2003) s. 158 ff.

⁵³ Jareborg (2001) s. 20

⁵⁴ SOU 2020:57 s. 133-135

4.2 Lagstiftningen bakom hedersförtryck

År 2022 infördes ett nytt brott som kallas för hedersförtryck. Detta brott regleras i BrB 4 kapitlet 4e §. Syftet är att täcka in alla systematiska handlingar som är riktade mot samma person. Varje enskild handling kan anses mindre men syftet med lagen är att bestraffa den sammantagna helheten. Hedersbrottet medför ingen utvidgning av vad som är straffbart utan rör endast gärningar som tidigare varit straffbara. På grund av höga beviskrav samt svårigheter för åklagaren att bevisa gärningspersonens avsikt fanns det svårigheter med att tillämpa befintlig lagstiftning. Utredningen ansåg dock inte att ny kriminalisering var lösningen utan belyste att det tvärtom kunde undergräva rättssäkerheten.⁵⁵

Konstruktionen av hedersbrottet baseras på fridskränkingsbrotten (4 kap 4 a BrB). Skillnaden mot fridskränkingsbrotten är att brottet kännetecknas av sitt motiv och hur gärningspersonen samt omgivningen ser på handlingen. Med anledning av detta tillskrivs därför hedersbrottet som lex specialis enligt utredningen.⁵⁶ Till skillnad från fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning existerar inget krav på närståendekontext för att en handling anses vara i hederskontext. Straffvärdesmässigt ska därför en närstående relation mellan brottsoffret och gärningsman beaktas i straffvärdehöjande riktning.^{57 58}

År 2020 infördes en ny försvårande omständighet som straffskärpningsgrund (29 kap 2 § 10 p.) en som tar sikter på handlingar med hedersmotiv vid annan brottstyp, såsom kvinnofridskränkning. Den försvårande omständigheten är tillämplig vid dels enstaka handlingar men även vid flerfaldiga överträdelser.⁵⁹

Hedersutredningen framhåller att en justering och utvidgning av bestämmelsen grov fridskränkning (4 kap 4a § första stycket Brb) en möjlig alternativ väg istället för att införa en ny brottstyp. Denna idé är dock kritiserad av utredningen då en ny brottstyp skulle ett signalvärde

⁵⁵ Ibid. 208

⁵⁶ Ibid. . 306

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Den allra lägsta delen av straffskalan bör i ett sådant fall tillämpas endast undantagsvis, t.ex. om det finns sådana s.k. brottsexterna straffvärdeminskande omständigheter som anges i 29 kap. 3 §.

⁵⁹ Se prop. 2019/20:131

som ses som eftertraktat av utredningen. Följaktligen skulle även ett närståenderekvisit gällande hedersrelaterat förtryck inte vara idealt men önskvärt i fråga om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Detta då närstående-aspekten gör grov fridskränkning eller grov kvinnofridskränkning mer straffvärd.⁶⁰ Om det skulle vara oklart eller uteslutet att brottsoffret var närstående till gärningspersonen skulle domstolen vara oförhindrad att döma till ansvar för den nya brottstypen.⁶¹

Slutligen framhåller utredningen vikten av samhällets avståndstagande mot hedersrelaterade kränkningar. Brottet innebär en normbildande effekt enligt utredningen och anser att upprepade kränkningar mot samma brottsoffer ska betraktas allvarligare än vid fridskränkningens brotten. Den straffskärpande riktningen i lagen tydliggör enligt utredningen hedersaspekten som särskilt allvarlig.⁶²

⁶⁰SOU 2020:57 159ff.

⁶¹ exempelvis en relation till en närstående till offret men inte direkt till brottsoffret, såsom en förälder till en ungs partners partner. Enligt utredningen bör även dessa inkluderas i den nya brottsrubriceringen.

⁶² SOU 2020:57 s.160

5. Analys och diskussion

Vidare följer en kritisk textanalys utifrån ovan nämnda metod, perspektiv och modell med avvägning av etiska dilemman.

Enligt Foucault skapas en kontextuell sanning genom diskurs som aldrig är exakt. Avspeglingen av verkligheten är inte bestämd utan bestäms av makthavare gentemot folket. I lagstiftningen om hedersförtryck framträder en dualism där "vi" (sverige som majoritetssamhället) ställs mot "dem" (de med hederskultur). Ett exempel på detta är;

“... utföra sanktioner som inte är accepterade i det svenska samhället i övrigt”⁶³

Enligt Laclau existerar inte grupper förrän det genom social diskurs ses som en enhetlig gruppidentitet efter representation. Eftersom språket anses vara konstituerande, performativt och i längden har en konstruktiv verkan ger människor den en viss innebörd. Verkligheten blir således skapad av oss och makthierarkier kan genom reproduktion upprätthållas.⁶⁴ Genom dekontextualisering av "de andra" genom framställning av att hedersvåld inte är något som förekommer i "det svenska samhället i övrigt" förminsкас våldet till ett enhetligt problem och effekten blir att problemet inte kan förstås fullt ut.⁶⁵ Lagstiftaren, hegemonen, använder en polariserad bild för att jämföra och värdera en annan kultur. Genom att se hedersförtryck som något avvikande från det "svenska samhället i övrigt" kan lagstiftaren kategorisera detta förtryck som något normavvikande och sekundärt till det svenska samhället. Hegemonen upprätthåller på så sätt sin egen överlägsenhet.

“Heder i västliga sammanhang har, som nämnts ovan, en högstämmd värdeladdning. Heder kan ha någonting hjältemodigt och ädelt över sig. Även i icke-västliga sammanhang står heder för något som av personer i det sammanhanget kan uppfattas som positivt.”⁶⁶

⁶³ SOU 2020:57 s. 14

⁶⁴ Winther Jorgensen, Phillips, (1999) s. 53

⁶⁵ Eliassi (2015) s. 557

⁶⁶ SOU 2020:57 s.99

Detta citat är taget från betänkandet av Hedersbrottsutredningen och beskriver med hög modalitet att i västerländska sammanhang är heder något som kan beskrivas som bra. Vidare beskriver utredningen att "heder" som begrepp inte är entydigt eller endast existerar i västerländska samhällen men skiljer sig från den västerländska definitionen. Utredningen beskriver vidare att heder för "de andra" kan uppfattas som något positivt *även* om det inte hade gjorts utifrån "oss"(utifrån ett västerländskt perspektiv). Enligt Richard King framställs västerländsk kultur som ett föredöme för "ren rationalitet" i antites till Orienten som mindre utvecklad och bakåtsträvande. King förklarar vidare att Europa ses som det framstående samhället som står för modernitet och rationalitet gentemot orienten som framställs som bakåtsträvande och mystik.⁶⁷ Således ses även personer i "icke-västliga" sammanhang som passiva i behov av hjälp (transitivitet).

"I vad som kan betecknas som en klankultur eller ett förmodernt samhälle motsvaras i många fall den omständigheten att mindre grupper, som familjer eller släkter, tagit eller bibehållit kontrollen över viss maktutövning av att staten är svag och i viss utsträckning tolererar privat rättskipning utifrån privata föreställningar och normer. I ett modernt samhälle måste emellertid sådana företeelser betraktas som intolerabla."⁶⁸

Genom en sådan beskrivning förstärker och reproducerar producenten Orienten som "förmodern" och mindre utvecklad och upprätthåller på så sätt en marginaliserad syn och västerländsk hegemonisk. Said förklarar vidare att hegemonen ofta ser sig själv som ansvarig för att utbilda och lära "den andre". Under koloniseringen antog britterna att "den andre" var deterministiskt och inte gick att utbilda medan fransmännen tog det på sig rollen som mission civilisatrice och lära den undermåliga gruppen.⁶⁹ Enligt Austin och Fairclough speglar språket den historiska kontexten och har samtidigt ett dynamiskt förhållande till sociala aspekter.⁷⁰ Genom kategorisering av fenomen reproduceras men också *framträder* lagstiftarens inre tankar och syn på materiella och sociala strukturer. Således är det tydligt att lagstiftaren har en orientalistiskt syn på hedersförtryck som bakåtsträvande och en antonym till det svenska

⁶⁷ King (1999), s. 28, 35-37

⁶⁸ SOU 2020:57 s.108-109

⁶⁹ Said, (1993) s. 18

⁷⁰ Winther Jørgensen & Phillips (1999) s.68

“moderna” samhället. Det är väsentligt att lära “den andre” sociala och moraliska värderingar eftersom “deras” är “intolerabla”. Eliassi förklarar att vid dekontextualisering införlivar hegemonen en deterministisk syn med inneboende egenskaper hos den marginaliserade gruppen.⁷¹ Genom denna process förnekar hegemonen, lagstiftaren, existerande problem i den egna kulturen.. Istället ses hedersvåld som ett uttryck för den marginaliserade gruppens inneboende problematik och ses därför som ansvariga för sitt egna skapande, hedersförtrycket.

Vidare har utredningen valt att använda *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009) för att definiera hedersmord;

“Mord som begås på grund av (upplevd) kränkning av ngns heder enligt de normer som gäller i vederbörande kultur; ofta om mord på kvinna som brutit mot äldre (icke-västerländska) (sexuella) normer”⁷²

Eliassi har tidigare konstaterat att hegemonen har en avgörande betydelse genom diskurs att konstruera verkligheten för marginaliserade grupper. Eliassi belyser att den överordnade gruppen har större tillgång att uttrycka sina åsikter och därför hegemonens uppfattning ses som paradig.⁷³ Enligt Hall kan man genom kategorisering av verkligheten ge innebörd till vissa förhållanden men också ignorera avvikelser inom den egna gruppen.⁷⁴ Enligt rapporten “kunskaps- och forskningsöversikt om hedersrelaterat våld och förtryck” (2010) belyses att Islam ofta i mediediskurs pekats ut som anknytning till hedersvåld, men att det inte finns en absolut koppling mellan religiös hemvist och hedersvåld.⁷⁵ Vidare förklarar Baianstovu och Strid att det fanns en polariserad bild av hedersförtryck som hindrar offer från att söka hjälp på grund av rädsla för att bli misstrodd eller stereotypiserad.⁷⁶ Även Eliassi framhåller att det finns ett konsensus inom svensk mediediskurs om hur hedersvåld utövas och förövarens tillhörighet.⁷⁷ Genom att kategorisera normer inom hederskultur som främmande ignorerar man följaktligen

⁷¹ Eliassi (2015) s. 557

⁷² SOU 2020:57 s. 58 & 98

⁷³ Eliassi (2015) s. 556

⁷⁴ Winther Jørgensen & Phillips (1999) s.51-52

⁷⁵ Nationellt centrum för kvinnofrid, (2014)

⁷⁶ Baianstovu, Strid (2024)

⁷⁷ Eliassi (2013), s.37

gemensamma drag till “de andra” och förbiser även avvikelser från den “västerländska normen”. Lagstiftaren framställer och förenklar därför diskursen om hederskultur som något som inte sker i det svenska samhället utan som något främmande för “oss”. Som Hall belyste i exemplet med de “svarta” kvinnorna som kan ha mer gemensamt med “vita” kvinnor än med “svarta män”, så kan det finnas kvinnor i det svenska samhället som har överlappande erfarenheter av hederskultur men inte ingår i mallen för hur hederskultur ska se ut enligt lagstiftaren. Detta kan begränsa offren från att söka hjälp. Dels för att synen av hedersvåld som något främmande gör att man inte själv relaterar till gruppen som offer för hedersvåld och ser förbi den möjligheten. Men också för rädslan att bli stereotypiserad och förminskad som “den andre”. Denna typ av kategorisering riskerar att leda till att rättssäkerheten åsidosätts då lagstiftningen inte tar hänsyn till våld i nära relationer förekommer i alla kulturer.

Den nya lagstiftningen om hedersförtryck har blivit kritiserad av flera remissinstanser, bland annat Svea hovrätt som hävdade att den var otydlig, svårtolkad och skulle medföra bevisvårigheter. Svea hovrätt betonade vikten av att legalitetsprincipens krav på begriplighet, tillgänglighet och precision.⁷⁸ Även lagrådet var tveksamma till tolkningen av begreppet heder.⁷⁹ Enligt Gunnarsson och Lindström har begreppet heder tidigare tolkats utifrån ett kulturalistiskt synsätt i det sociala rummet och rättsliga sammanhang.⁸⁰ Det finns därför viss bekräftad oro att även det kan ske vid en otydlig och oklar lagstiftning.

Enligt Volpp har kvinnors rättigheter och levnadsförhållanden fungerat som måttstock för civilisationers framsteg.⁸¹ Vidare har Laclau och Mouffe framhållit att språket har en performativ verkan och att subjekt interPELLERAS genom diskurser till bestämda positioner med förväntningar i förhållande till deras identitet.⁸² Genom att framställa hedersvåld som något främmande och “icke-västerländskt” kan antagonism uppstå i förhållande till den egna gruppidentiteten. Bilden av hegemonen som liberal, modern och en förebild för kvinnors rättigheter kan inte samexistera om man ser hedersvåld som något främmande och som tillhör en bakåtsträvande kultur. Därför kan ett undertryckande av andra existerande möjligheter än hegemonen som en del av kultur där

⁷⁸ Svea Hovrätts remissyttrande Dnr Ju2020/03640 (2021) s. 2

⁷⁹ Lagrådsremiss (2021) s. 21-22

⁸⁰ Gunnarsson, & Lindström (2017), 25-26

⁸¹ Volpp (2000) s.110-111

⁸² Winther Jørgensen & Phillips (1999) s.55

hederskultur samexisterar ske. Detta kan påverka möjligheterna för att se hederskultur som en effekt av fattigdom, social isolering, kön eller religion.

Enligt regeringsformen ska rättsliga förfaranden följa “allas likhet för lagen” och präglas av saklighet och opartiskhet.⁸³ För att uppfylla legalitetsprincipens generalitetskrav är det av vikt att även lagstiftaren under lagstiftningsförfarandet inte har förutfattade meningar kring vem som kommer omfattas av lagstiftningen för att upprätta hålla lagens neutralitet.

Enligt principen *ultima ratio* ska kriminalisering vara sista utvägen och stå i proportion till syftet. Kriminaliseringen får därför endast ske om det inte finns en mindre påtaglig åtgärd och en sannolikhet att uppnå den eftersträvade effekten.⁸⁴ Svea hovrätt beskrev lagen som snarare symbolpolitik än en effektiv lagstiftning.⁸⁵ Enligt Elholm tenderar symbolpolitik att skifta fokus från långsiktig förändring till marginaliserade grupper.⁸⁶ Jareborg och Zila har även belyst att det finns svårigheter med att skapa nya moraluppfattningar genom ny lagstiftning och att allmänpreventiva effekter anses ha en långsiktig förändring.⁸⁷ Jareborg framför vidare att symbollagstiftning är en reducering av rättssäkerheten och har en bristande effektivitet.⁸⁸ Heidenborg har beskrivit att ett ingripande som inte är effektivt kan påverka trovärdigheten negativt. Ett ingripande via symbollagstiftning, som Svea hovrätt beskrivit hedersförtryck, kan alltså påverka synen av trovärdigheten och i följd rättssäkerheten i sin helhet.

Ultima ratio-principen kräver att kriminalisering ska vara proportionerlig. Kriminalisering har genom sin moralbildande mekanism ett signalvärde. Ett exempel på detta är att attityden kring barnaga och sexköp har förändrats efter att respektive handlande kriminaliserats.⁸⁹ Om kriminalisering används normbildande och upphöjer lagen som *lex specialis* för att bekämpa hedersförtryck kan det indikera att staten uppfattar den berörda gruppen i behov av uppfostran av en *mission civilisatrice*. Som Jareborg och Zila beskriver tar allmänpreventiv lagstiftning tid. En

⁸³ 1 kap 9 § Regeringsformen

⁸⁴ SOU 2020:57 s. 129

⁸⁵ Svea Hovrätts remissyttrande Dnr Ju2020/03640 (2021) s. 2

⁸⁶ Elholm (2011) s. 177-178.

⁸⁷ Jareborg & Zila (2022) s. 81

⁸⁸ Jareborg (2001) s. 20

⁸⁹ SOU 2020:57 s. 128

lagstiftning som dessutom tunnar på proportionalitet signalerar ett högt värde av ingripande från statens sida. Om lagar mot hedersförtryck lagstiftas med hopp om moralförändrande verkan kan detta bygga på att "de andra" är oförmögna att ändra sitt beteende själva utan en mission civilisatrice. Lagstiftningen kan därför ses som ett uttryck för hegemonen att uttrycka sin moraliska auktoritet och överlägsenhet. Som Elholm beskriver tenderar symbolpolitik att skifta fokus från de egentliga bakgrunderna till problem i samhället till marginaliserade grupper. Foucault beskriver att språket har en performativ verkan. Genom att den lagstiftande makten pekar ut 'den andre' riskerar detta att förstärka och ytterligare befästa deras position som underlägsen.

Genom en kritisk diskursanalys har frågeställningen "Vilka uttryck kan utläsas ur lagstiftningen utifrån en kritisk diskursanalys och vad har de för påverkan utifrån ett orientalistiskt perspektiv med fokus på straffrättsliga principer?" analyserats. Lagstiftaren har drag av att framställa hedersförtryck som något främmande och detta bidrar till att förstärka föreställningen om kulturell underlägsenhet. Effekten blir att lagstiftaren agerar i en roll av "mission civilisatrice" och komplexiteten kring hedersförtryck blir således förbisedd. Genom kategorisering kan offer bli utan hjälp. På grund av otydlig användning av begreppet heder brister lagstiftaren att uppnå legalitetsprincipens krav på tydlighet. Lagen ses således som symbollagstiftning.. Slutligen påverkar detta rättssäkerheten och lagens trovärdighet. Frågan är ifall den rättsliga principen *ultima ratio* kan anses uppfylld. Hedersvåld är ett reellt och seriöst problem och tidigare lagstiftning har tidigare ansetts ha möjlighet att tackla problemet, men på grund av bevisvårigheter har problemet fallit mellan stolarna. I min åsikt är skyddsintresset så pass övervägande att det är av vikt att åtminstone *försöka* avhjälpa problemet genom ny lagstiftning. Däremot bör man vara kritisk till vilka tendenser lagstiftaren har. Enligt diskursteori ses språket som performativt och en spegling av våra tankar. I framtiden kan det vara av största vikt och intresse att undersöka ifall lagstiftarens syn på hedersförtryck påverkat den rättskipande makten och möjliga offers syn på brottet.

6. Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkande

SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott.

SOU 2015:55 Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 2021/22:138

Skr 2016/17:10 Makt, mål och myndighet: feministisk politik för en jämställd framtid

Skr. 2007/08:39 Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.

Myndighetspublikation

Svea hovrätt, Yttrande över betänkandet Ett särskilt hedersförtryck (SOU 2020:57), Dnr Ju2020/1138, (2021)

Helsingborgs tingsrätts, Ett särskilt hedersbrott (SOU 2020:57), Dnr Ju2020/03640 (2021)

Litteratur

Baianstovu, Runa & Strid, Sofia, *Complexities facing social work: Honor-based violence as lived reality and stereotype*, Journal of Social work Vol. 24(4), (2024)

Dahl, Christoffer, & Eilard, Angerd, *Diskursanalys: med utbildningsvetenskapliga perspektiv*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, (2021)

Elholm, Thomas. 'Rimer signal på kriminal? om symbol og signallovgivning i dansk krimianpolitiskperspektiv', Andersson, i: Ulrika, Wong, Christoffer & Örnemark Hansen, Helén (red.), *Festskrift till Per Ole Träsk-man*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, (2011).

Eliassi, Barzoo, *Constructing cultural otherness within the Swedish welfare state: the cases of social workers in Sweden*, *Qualitative social work*, Vol 14(4), (2015)

Eliassi, Barzoo, *Orientalist Social Work: Cultural Otherization of Muslim Immigrants in Sweden*, *Qualitative social work*, Vol 14(1), (2013)

Gunnarsson, Ellen & Lindström, Emma, *Heder som argument*, (2017), Linnéuniversitetet

Guricke, Nora, *Is It Not Just Another Form of Violence Against Women?* (2024), Lunds universitet

Heidenborg, Mari 'Vem bör straffas?', *Svensk juristtidning*, Häfte 3 (2013)

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Sjätte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, (2022)

Johansson, My, *Ett särskilt hedersbrott* (2021), Lund

King Richard, *“Orientalism and religion; Postcolonial Theory, India and “The mystic East” (1999)*, s. 28, 35-37

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Diss. Stockholm : Univ. Uppsala,(2003)

McConville, Michael & Chui, Wing Hong (red.), *Research methods for law*, Second edition., Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, (2017)

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), *Hedersrelaterat våld och förtryck*, Uppsala universitet, Uppsala, (2010)

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), *Våld och hälsa: en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, Uppsala universitet, Uppsala, (2014)

Ouis, Pernilla & Högdin, Sara (red.), *Hedersrelaterat våld och förtryck: professionellas uppdrag och utmaningar*, Första upplagan, Liber, Stockholm, 2024

Volpp, Leti, *Blaming Culture for bad behavior*, Yale Journal of Law & the Humanities Vol 12:89, (2000)

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000

World Health Assembly, *Resolution adopted by Forty-ninth World Health Assembly WHA49.25. Prevention of Violence a Public Health Priority*, Forty-ninth World Health Assembly, WHA49/1996/REC/1, Genève, (1996).